

**Світлана Потапенко, Микола Михайліченко. Від гербового шляхтича до
«гусара у вишиванці»*: штрихи до історії роду Красовських (середина
XVII – друга половина XIX ст.)**

Про Красовських писати легко і цікаво. Це той випадок, коли суто науковий інтерес переростає в майже художнє захоплення героями оповіді – їхньою поведінкою, вчинками, долями. Пропонований нижче нарис уміщує стислі біографії найяскравіших представників роду: сумського полкового обозного Тимофія Михайловича, його сина Івана, онука Опанаса і правнука Андрія Красовських. Над історією цього роду ми працювали останній час і, сподіваємося, вона невдовзі побачить світ у вигляді окремого генеалогічно-археографічного видання.

На нашу думку, засновником роду був волинський шляхтич Юрій Красовський, який у 1633 р. отримав на ленному праві с. Волинку в «рекуперованому» Чернігівському воєводстві Речі Посполитої [1]. Це володіння у 1659 р. було підтверджено Йосипові Красовському (найімовірніше, сину чи братові Юрія) і закріплено за його шістьома синами [2], з яких достеменно відома доля лише Михайла: той на межі XVII і XVIII ст. очолював Новобілоусівську сотню Чернігівського полку [3]. Троє його синів – Павло, Яків та Дмитро – служили значковими товаришами того ж полку. Їхні нащадки здобули дворянство і тримали новобілоусівські маєтності до початку XX ст.[4].

Однак двоє синів Михайла Красовського – Тимофій (близько 1697 р.н.[5]) та його молодший брат Іван (близько 1712 р.н.[6]) – осіли в Сумському козацькому полку, давши початок «слобідській» гілці роду.

У долі Тимофія Михайловича неабияку роль зіграло одруження з невідомою на ім'я донькою підпрапорного Сумського полку Івана Федоровича Татарінова (Татарчука)[7]. Рід Татарчуків у перших десятиліттях XVIII ст. міцно «тримав» Лебединську сотню Сумського полку і належав до клану сумських полковників Кондратьєвих. За родинною легендою, засновник Татарчуків (і батько згаданого Івана Татарінова) походив із татар чи черкес, під час Чигиринських походів 1677–1678 рр. потрапив у полон до сумського полковника Герасима Кондратьєва, хрестився під ім'я Федора (його хрещеним батьком став сам сумський осадчий) і служив надалі сумським полковим хорунжим та лебединським сотником. Більше того, у

його будинку в центрі Лебедина нібито зупинявся Петро I під час сумнозвісного «лебединського колесування» мазепинців[8].

Інакше кажучи, одруження з представницею Татарчуків (Татаринових) відкривало непогані перспективи перед Тимофієм Михайловичем Красовським і, зауважимо, він скористався ними сповна. Уже наприкінці 1720-х рр. бачимо його на чолі Першої Лебединської сотні[9]. А з 1741 р. і упродовж наступних двох десятиліть він посідав уряд сумського полкового обозного[10], претендуючи певний час і на сумське полковництво[11].

Та навіть не кар'єрними успіхами привертає увагу постать Тимофія Красовського. Вражає його планомірна «робота» з примноження власних статків. У ф. II Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського виявлено 40 купчих на орні ділянки, ліси і сінокоси в околицях Лебедина, придбані Т. Красовським у місцевих козаків протягом 1728–1763 рр. Ще кількадесят купчих було оформлено на його найближчих родичів – сина Івана та швагра Івана Івановича Татаринова [12]. У контексті тогочасних реалій під «купівлею» насправді йшлося про захоплення можновладним і впливовим сумським полковим обозним угідь, які належали «простим» полчанам. У такий спосіб було сформовано чималий маєтковий комплекс роду навколо хуторів Гудимівщини, Рябушок і Кулички, в селах Будилці, Селищі й Озаку** під Лебедином.

Тимофій Михайлович помер у 1764 р.[13] Відома його печатка із зображенням герба «Яструб» («Jastrzębiec»)[14].

Печатка Тимофія Михайловича Красовського [15]

Тимофій Красовський мав трьох дітей: Івана, Андрія та Параску [16]. Старший син Іван (1746–1799) був людиною надзвичайно побожною. У 1770 р. він звів у Рябушках храм на честь свого небесного покровителя Іоанна Предтечі, подарував церкві 33 десятини землі, п'ять дзвонів, повний комплект Богослужбових книг і все необхідне начиння. Іван Тимофійович не пропускав жодної служби і «сам читав и пел на клиросе и подавал кадило» [18]. Він товаришував із Григорієм Сковородою, який колись навчав його поезії у Харківському колегіумі [19]. За переказами, під час своїх мандрів Слобожанщиною Григорій Савич частенько гостював у садибі Івана Тимофійовича в Рябушках [20].

Сучасний краєвид села Рябушок

Із сімох синів Івана Красовського, справжньої слави зажив Опанас (15.01.1782–18.05.1843)[21].

Опанас Іванович Красовський. Із галереї портретів героїв війни 1812 р. в Зимовому Палаці в Санкт-Петербурзі. Робота майстерні Джорджа Доу не пізніше 1825 р.[22]

Опанувавши основи грамоти у пономарки місцевої церкви, Опанас Іванович у 16 років вступив на військову службу унтер-офіцером до Бузького егерського корпусу і зробив карколомну кар'єру, діставши у 1841 р. чин генерала від інфантерії. Він відзначився у російсько-турецьких війнах 1806–1812 рр. і 1828–1829 рр., російсько-французькій війні 1812–1814 рр., російсько-перській війні 1826–1828 рр., мав численні військові відзнаки Російської імперії. Окрім того, у 1830–1831 рр. виконував обов'язки новоросійського і бессарабського генерал-губернатора, у зв'язку з чим опікувався прийнятими у російське підданство січовиками-задунайцями, листувався з Йосипом Гладким [23]. Збереглися уривки з його спогадів про російсько-турецьку війну 1806–1812 рр. і реляції про військові дії, видрукувані наприкінці XIX – на початку XX ст.[24].

Наслідуючи родинні традиції, Опанас Красовський опікувався церквою, зведеною батьком у Рябушках: 1813 р. передав до храму срібні ризи до образів, а 1818 р. сам привіз плащаницю на білому атласі [25]. Похований разом із дружиною біля Дальніх Печер Києво-Печерської лаври [26].

Із десятиох дітей Опанаса Красовського долю ще бурхливішу за батькову мав найстарший Андрій (04.05.1822 – 02.06.1868) [27]. Блискучий початок поклало навчання в елітному Пажеському корпусі, по закінченню якого генеральського сина зарахували до одного з гвардійських полків.

У Петербурзі десь наприкінці 1842 р. – на початку 1843 р. Андрій Опанасович познайомився і потоваришував із Тарасом Шевченком. У своєму листуванні він називав поета «наш славний Тарас», «наш Кобзар», мав його портрет і кілька спільних із ним портретів із автографами, листувався з триюрідним братом Тараса Григоровича – Варфоломієм Григоровичем Шевченком [28]. Відомий один із варіантів Шевченкової поеми «Кавказ», переписаний Андрієм Красовським латинецею в 1866 р.[29].

Андрій Опанасович Красовський із дружиною Марією Йосипівною, уродженою Дебуаро [30]

За своїм характером А. Красовський був не з тих, хто спокійно доживав би віку з родиною в успадкованому від предків маєтку. Зі спогадів сучасників, він був: «Энтузиаст, горячий патриот, [...] человек необыкновенно сердечный, самый восторженный поклонник молодежи, в которой он видел все будущее России. Типический представитель времени наступивших великих реформ

[...] он слепо верил в будущее нашей родины и слово «народ» было для него чем-то священным, и произносил он его дрожащим голосом, говорил о народе со слезами на глазах и нервной жестикуляцией [...] Цельной и оригинальной натурой был этот, уже пожилой, гусар с почти голой головой и огромными висячими усами, точно нарочно созданный для необыкновенных подвигов, для которых требовался именно такой удалец-энтузиаст – этот старый, но славный, чистый сердцем ребенок» [31].

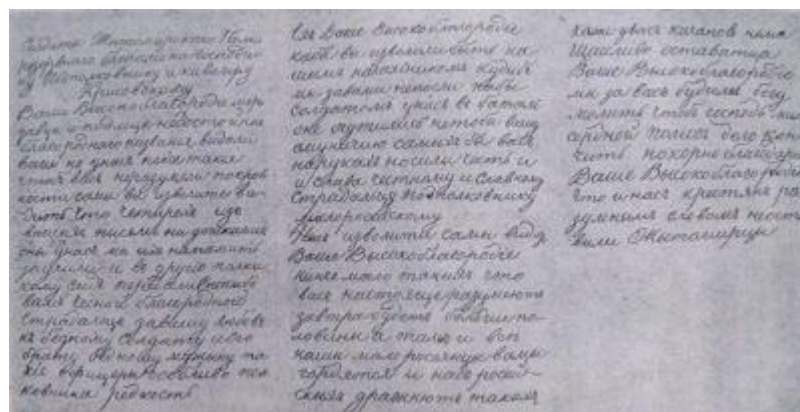
Під час Кримської війни Андрій Опанасович дістав важке поранення, довго лікувався. У 1859 р. виїхав у подорож середземноморськими країнами, під час якої познайомився з Гарібальді, а восени того року був прикомандирований до Пажеського корпусу. В Петербурзі, який на той час став центром діяльності українофілів [32], він знову зустрічався з Т. Шевченком, спілкувався із П. Кулішем, М. Чернишевським, М. Добролюбовим, відвідував таємний гурток П. Макалінського.

Восени 1861 р. А. Красовського направили до Києва викладати у Володимирському кадетському корпусі. Десь у цей час відбулося остаточне зрушення у його поглядах у бік антисамодержавних й українофільських. Він зближається із гуртком «хлопоманів» і Київською «Старою» громадою, бере участь в етнографічних експедиціях Київщиною, відвідує могилу Тараса Шевченка у Каневі, гостює у Варфоломія Шевченка в Корсуні й планує придбати там садибу. Пише вірші українською мовою, які під псевдонімом «Дан. Лихий» оприлюднює в студентському рукописному журналі «Самостайне слово»:

Будь в господі щирим братом,
шануй слов'янина –
Тоді буде тобі сватом
Ціла Україна!
Шануй наші всі звичаї,
Нашу мову, віру,
Не кажи, що польський край,
Тоді ми повірим.
Докажи, що ти шукаєш

Правду – люду, миру,
Тоді всюди ти почуєш:
«Вірим, друже, вірим».
А як будеш ти ділити
по Дніпру Вкраїну,
То не будем в згоді жити...
Лучше всі загинем! –
Бо за правду встане воля,
Хлопців покликає
І розіллється недоля
У рідному краї [33].

Навесні-влітку 1862 р. Андрій Красовський проводить агітацію серед селян на Корсунщині, покладаючи надії на загальноселянське повстання у зв'язку із введенням уставних грамот. Коли для придушення заворушень проти селян було направлено резервний батальйон Житомирського піхотного полку, А. Красовський написав відозву до солдат із закликами не виконувати наказ і, розмноживши її від руки, вранці 17 червня розкидав на території розташування полку. Наступного дня у його квартирі провели обшук і вилучили антиурядові матеріали, а вже серпні його засудили до втрати дворянства і всіх станових прав та смертної кари через розстріл, яку за рішенням Олександра II (з яким вони були особисто знайомі) змінили на 12 років каторги і «політичну смерть».

Відозва Андрія Красовського до солдат Житомирського піхотного полку
[34]

Не витримавши ганьби, у жовтні 1862 р. збожеволіла і померла дружина А. Красовського, а його самого, хворого на сухоти, було етаповано до Західного Сибіру. За сприяння рідних і з огляду на слабе здоров'я у листопаді 1867 р. йому дозволили жити на приватній квартирі за межами місця відбування покарання – Олександрівського залізорудного заводу під Нерчинськом. Тоді у нього визрів план втечі. 28 травня 1868 р. о 6-тій годині вечора він таємно поскакав у напрямку Китаю, однак, згубивши у поспіху власноруч намальовану карту і зрозумівши всю фатальність цієї втрати, покінчив із собою. За кілька днів було виявлено його тіло і передсмертну записку.

Ось такою на сьогодні у дуже стислому викладі постає історія роду Красовських. З одного боку, вона добре ілюструє всі ті трансформації, яких зазнала українська еліта впродовж Ранньомодерної доби: православні шляхтичі в часи Речі Посполитої, козацькі старшини Гетьманщини і Слобідських полків в середині XVII – другій половині XVIII ст., дворяни Російської імперії ген до революції 1917 р. З іншого боку, історія Красовських цікава під кутом зору ролі нащадків старшинських родів у процесах творення української модерної нації в другій половині XIX ст.

Світлана Потапенко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України;

Микола Михайліченко, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету.

* «Гусар у вишиванці» – вислів Людмили Загоронюк: Загоронюк Л. Гусар у вишиванці // Військо України. – 2004. – № 5–6. – С. 44–45.

1. Руська (Волинська) метрика: Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673. – К., 2002. – С. 676; Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). – К., 2006. – С. 260, 242 (прим. 256), 343–344, 354, 405, 432.

2. Модзалевский В. Л. Красовские // Его же. Малороссийский родословник. – К., 1910. – Т. 2 (Е-К). – С. 566.
3. Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. – К., 2010. – С. 440; Галушко О. Є. Білоусівська сотня Чернігівського полку (друга половина XVII – XVIII ст.) // Сіверянський літопис. – 2001. – № 4. – С. 195.
4. Модзалевский В. Л. Красовские... – С. 567–568; Зайченко В. Новобілоусівська метрична книга та її персоналії. – Чернігів, 2012. – С. 10–25.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 380 – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 1376.
6. Еліта Слобідської України. Списки козацької старшини 60-х рр. XVIII ст. / Передм., упорядк. С. П. Потапенко. – К., Х., 2008. – С. 353.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІРНБУВ). – Ф. II. – Спр. 7053. – Арк. 1.
8. ЦДІАК України. – Ф. 1817. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 91–91 зв.; Филарет [Гумилевский Д. Г.] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – Отд. 3: Уезды Ахтырский и Богодуховский, Сумский и Лебединский. – С. 461–462; Корнієнко О. М. Нариси військової історії України. Сумський Слобідський козацький полк 1659–1765 рр. – К., 2008. – 280.
9. ІРНБУВ. – Ф. II. – Спр. 7046. – Арк. 1.
10. Еліта Слобідської України. – С. 49; ІРНБУВ. – Ф. II. – Спр. 386, 387.
11. Маслійчук В. Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII–XIX ст. – Х., 2007. – С. 95.
12. Докладно про родинні папери Красовських, у тому числі й виявлені у фондах ІРНБУВ маєткові акти, йдеться у статті, яка перебуває у друці: Потапенко С. Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції (за матеріалами фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського) // Український археографічний щорічник. – Вип. 18/19. – К., 2014.

**** Усі шість перерахованих населених пунктів на сьогодні розташовані в межах Лебединського району Сумської області. Це відповідно такі села: Гудимівка Калюжненської сільської ради; Рябушки Рябушківської сільської**

ради; Куличка, Будилка і Селище Будильківської сільської ради; Курган Курганської сільської ради.

13. ІРНБУВ. . – Ф. II. – Спр. 394. – Арк. 1.

14. Однороженко О. Українська руська еліта Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. – К., 2011. –С. 338.

15. Там само.

16. ІРНБУВ. – Ф. II. – Спр. 7046. – 2 арк.

17. ЦДІАК України. – Ф. 1709. – Оп. 2. – Спр. 912. – Арк. 113 зв.; Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). – Ф. 234. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 212 зв.

18. Филарет [Гумилевский Д. Г.] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – С. 468–470.

19. ЦДІАК України. – Ф. 1973. – Оп. 1. – Спр. 2104. – Арк. 32. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів у двох томах. – К., 1972. – Т. 2. – С. 488.

20. Власов В. М. Красовські // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. – Суми, 2003. – С. 230–231.

21. ДАСО. – Ф. 234. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 41.

22. Зображення із сайту Державного Ермітажу:

http://www.hermitagemuseum.org/fcgi-bin/db2www/descrPage.mac/descrPage?selLang=Russian&indexClass=PICTURE_RU&Query_Exp=%28WOA_AUTHOR+%3D%3D+%22%B4%DE%E3%2C+%B4%D6%DE%E0%D4%D6%22%29+AND+%28WOA_GENRE+%3D%3D+%22%BF%DE%E0%E2%E0%D5%E2%22%29+AND+%28WOA_TYPE+%3D%3D+%22%B6%D8%D2%DE%DF%D8%E1%EC%22%29&PID=GJ-8107&numView=1&ID_NUM=66&thumbFile=%2Ftmplobs%2FE9PJ_405LHGFJ0UF136.jpg&embViewVer=last&comeFrom=advanced&check=false&WOA_TYPE=%B6%D8%D2%DE%DF%D8%E1%EC&selCateg=picture&selValues=num_1_end%B4%DE%E3%2C+%B4%D6%DE%E0%D4%D6num_6_end%BF%DE%E0%E2%E0%D5%E2&browserVer=&sorting=WOA_AUTHOR%5EWOA_NAME&thumbId=6&numResults=339&author=%B4%DE%E3%2C%26%2332%3B%B4%D6%DE%E0%D4%D6

23. Филарет [Гумилевский Д. Г.] Историко-статистическое описание Харьковской епархии.. – С. 470–471; Затворницкий Н. П. Память о членах

Военного сонета. – СПб, 1907. – С. 156–159; Модзалевский В. Л. Красовские... – С. 573–574; Малышкин С. А., Помазо А. А. Красовский Афанасий Иванович // Отечественная война 1812 года: Биографический словарь. – М., 2011. – С. 162.

24. Красовский А. И. Записки. Краткие замечания о войне Турецкой 1808, 1809, 1810 и 1811 годов // Русский вестник. – 1880. – № 8 – С. 502–532; Дневник генерала Красовского 1826–1828 гг. (Из рукописей Воен. учен. ком. Гл. штаба) / Предисловие Е. В. // Кавказский сборник. – 1901. – Т. 22. – С. 1–68; Прил.: Официальные письма и бумаги. – С. 37–38; Несколько дней // Московский телеграф. – 1828. – № 9 (май). – С. 1–46; Письмо генерал-лейтенанта Афанасия Ивановича Красовского к генералу от инфантерии Александру Михайловичу Римскому-Корсаку // Северная пчела. – 1829. – № 126 (октября 19); Письмо генерал-лейтенанта Афанасия Ивановича Красовского к генералу от инфантерии Александру Михайловичу Римскому-Корсаку // Северная пчела. – 1829. – № 126 (октября 19); Памятник в честь победы русских войск под Эчмиадзином. Письмо инженер-поручика Ивана Компанейского генералу Аф. Ив. Красовскому // Русская старина. – 1895. – № 4. – С. 190.

25. Филарет [Гумилевский Д. Г.] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – С. 470.

26. Модзалевский В. Л. Красовские... – С. 574.

27. ІРНБУВ. – Ф. Х. – Спр. 17112. – 15 арк.; Марахов Г. І. Андрій Красовський – борець проти кріпосництва і самодержавства. – К., 1961. – 80 с. Слідчі справи А. Красовського та окремі його листи опубліковано: К біографії А. А. Красовського // Красный архив. – 1929. – Т. 37. – С. 230–236; Быховский Н. «Сон каторжника» и его автор // Литературное наследие. – 1936. – Т. 25. – С. 465, 469; Марахов Г. Страница революционного прошлого (Из неопубликованных документов об Андрее Красовском) // Советская Украина. – 1959. – № 9. – С. 162–168; Общественно-политическое движение на Украине в 1856–1862 гг. / Ред. кол.: В. Королюк, Г. Марахов, С. Пилькевич. – К., 1963. – С. 259, 265–284, 287–294, 303–304, 303–304, 320, 327; Общественно-политическое движение на Украине в 1863–1864 гг. / Ред. кол.: В. Королюк, Н. Лещенко, Г. Марахов и др. – К., 1964. – С. 77–82, 135–138, 298–404.

28. Марахов Г. І. Андрій Красовський... – С. 8, 18, 37.

29. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у 12 томах / Ред. кол.: М. Г. Жулинський, В. С. Бородін, С. А. Гальченко. – К., 2001. – Т. 1: Поезія 1837–1847. – С. 735.
30. Фото зберігалося у правнучки Красовських – М. Л. Цивінської і було опубліковане Г. Мараховим: Марахов Г. Страница революционного прошлого... – С. 167.
31. Острогорский В. Из истории моего учительства. Как я сделался учителем (1851–1864). – СПб, 1914. – С. 56–57.
32. Миллер А. Украинский вопрос в Российской империи. – К., 2013. – С. 75.
33. Марахов Г. И. Социально-политическая борьба на Украине 50–60-е года XIX века. – К., 1981. – С. 116.
34. Общественно-политическое движение на Украине в 1856–1862 гг. – С. 278.